

БҮРЯАД УНЭН

Олонимтын-политическэ газетэ

Россин Совет Федеративна Социалис Республикын

Президентын 1-дэхи Указ

РСФСР-тэ ЭРДЭМ ҺУРАЛСАЛ ХҮГЖӨӨХЭ ТАЛААР ТҮРҮҮШЫН ЭЭЛЖЭЭНЭЙ ХЭМЖЭЭНҮҮД ТУХАЙ

Россин ухаан бодолой, соёло ба экономика арга шадлай хүжөөлгөдэ, эрдэм һуралсалы түрүү байлгыне хангалда эрдэм һуралсалы онсо шухала удха шанартай байһанһаа уламжалан, ингэжэ тогтоохиин:
1. РСФСР-эй правительствадэ:
1) 1991 оной эсэс хүртэтэр РСФСР-тэ эрдэм һуралсал хугжөөх гүрэнэй программа зохиожо, тэрээн соогоо гүрэнэй бэш һуралсалы эми зургаанууды дэмжэжэ жасье байгуула асуудал оруула, РСФСР-эй Верховно Советэй үзэмжэдэ табиа;
2) РСФСР-эй гүйсэдхэхэ зарсаг байгуула болон РСФСР-эй гүрэнэй захирха зургаанууды бүрийдэхэ үедө эрдэм һуралсал болон науке хүтэлбэрлэхэ гүрэнэй зургаанууд РСФСР-эй Президентин мэдэлдэ байха гэжэ хараалха;
3) 1991 оной түрүүшын халдай РСФСР-эй онсо тусгаар бюджет бүрийдэхэ үедө эрдэм һуралсалы эми зургаануудай хүдэлмэрилгэшэдэй салын хүлэ дээшлүүлгэ, һуралшадые болон студентнырне дээ хоолой болон бусад зүйлнүүдээр хангалда гаргагдаа нэмэлт гаршаанууды хараадабан, хэрэгтэй хэмжээний мүнган зөөри шэглүүлхээр хараалха;
4) эрдэм һуралсалы халбайн бүхи эми зургаан, предпрятия болон организацинууды бүхи язын налог, суглуулбар болон бусад татабаринуудһаа сүүлхөхө, энэ мүнган эрдэмтэй ба һуралсалы ажал ябуула хүжөөлгөдэ, һуралсалы эми зургаануудай материально-техническэ, социальна баэза бажижүүлгэдэ зорюлдаг дүршлөө арасха гэһэн дурдал РСФСР-эй Верховно Советэ оруула;
5) РСФСР-эй Хуулитай таардуулан, бүхи предпрятия, организаци болон эми зургаануудай хэний мэдэлдэ ба ямар зөөритэй байһанһаан дүлдидангуй эрдэм һуралсал хүжөөлгөдэ мүнгэ һомолхын тула тэдээндэ налог тохохо;
6) эрдэм һуралсалы халбайн гүрэнэй социальна хамгаалга хангахын тула:
«Россин хүүгэдэ» гэһэн комплекс программа зохиожо, тэрэни бөөлүүлгэ хангах; эрдэм һуралсалы янза бүрин эми зургаануудай нэгэ һуралшад ба студентнырне һуралшад гүрэнэй найдамтай булаг нормативууды зохиожо бөөлүүлгэ; бүхи юмэнэй үнэ сэнгэй дээшлүүлгэ байһан ушартай зохидуулан эдэ нормативууды табиа;
7) эрдэм һуралсалы системн капитална барилгын бүхи объектууды, тэрэ тодогар байра ба хамтын байра барилгы гүрэнэй захилда оруула;
8) эрдэм һуралсалы системн эми зургаанууды барихы, эми зургаанууды ашгала хангалта материально-техническэ зүйлнүүдээр тэдэниг турьшын ээлжэндэ хангах;
9) хэрэгтэй хэмжээний, һуралсалы, тайбарилгын ба һуралсалы-методическэ литература хэблэн гаргахын тула энэ дээрлэгдэхэ шухала нөөсэнуудээр полиграфическэ хэрэгсэлнүүдээр хүсэд хангах;
10) «Россин багшанарай эрдэм һуралсал» гэжэ журнал эмхидхэн байгуула;
11) һуралсалы эми зургаанууды социальна хамгаалгын жаса бүрийдэхэдэ гэжэ хараадабан, гүрэнэй талаһаа һуралшадые болон студентнырне дэмжөөхэ системэ зохиох;
12) 1992 оной январин 1-һээ эрдэм һуралсалы системн хүдэлмэрилгэшэдэй салин дээшлүүлгэ;
13) багшанарай дунда зэргын салингыне удаадахи хэмжээндэ хүргэхэ;
14) дээдэ һургуулинуудай профессор болон багшанарайхине РСФСР-эй промышленностин хүдэлмэрилгэшэдэй дунда зэргын салинһаа хоёр дахин эхэ болгохо;
15) багшанарай болон һургуулинуудай бусад хүдэлмэрилгэшэдэхиине РСФСР-эй промышленностин хүдэлмэрилгэшэдэй дунда зэргын салинһаа бага бэш болгохо;
16) һуралсалы-хамбарин ба хангалтын албайн хүдэлмэрилгэшэдэхиине РСФСР-эй промышленностин имэ хүдэлмэрилгэшэдэй дунда зэргын салинтай ади болгохо;
17) Салин хүдэлгэ энэ хэмжээ 1995 оной январин 1 хүртээр хубилгагуй;
18) 1992 оной январин 1-һээ стипендиин жасе Улаадахи хэмжээгээр тодорхойлохо;
19) аспирантын стипендиин РСФСР-эй промышленностин хүдэлмэрилгэшэдэй дунда зэргын салинтай ади байха;
20) дээдэ һургуулиин стипенди-имэ хүдэлмэрилгэшэдэй эгзэн бага салинһаа доогуур бэшэ, харин һуралсалы тухай дунда һургуулинуудай студентнэри ба техническэ мэргэжэлэй училищинуудай һуралшадай РСФСР-эй хуулар тодорхойлогдон эгзэн бага салингы 80 хуби байха;
21) Россин Федерациин эрхэтэй һуралсаха, хэрэгтэй эрдэмтэ шэнжэлгүүдэ үнэгэргэхэ, эрдэмтэй болон багшанарай талээр дүй дүршлөө хуулагдаха, уласхоорондын харилсаа хугжөөхэ арга боломжы үргэхэдэ зорилготойгоор хилин саана һуралшын, мэргэжлээ дээшлүүлгын тула жэл бүри 10 мянганһаа үсөөн бэшэ һуралшадые, аспирантууды, багшанары болон эрдэмтэн шэнжэлгэ хүдэлмэрилгэшэдэ эльгэхэ байха;
22) 1991 оной сөнтэбрин 1-һээ эрдэм һуралсалы эми зургаануудай үйлдэбрин һуралсалы мастеруудай жэл бүрин амаралтын эгзэн бага хэмжээ хүдэлмэрин 36 үдэрһөө доогуур бэшэ болгохо;
23) Гадаадын экономика ажал ябуулаһаа оронсо бүхи валютны эрдэм һуралсалы системн эми зургаануудай мэдэлдэ орхохо;
24) Эрдэм һуралсалы системн эми зургаануудай хэрэгсэлгэ байһан газары түлөөлгөхө хэтын хэтэдэ тэдэхи мэдэлдэ дамжуулан үгэхэ, һуралсалы шэнэ эми зургаанууды промышленностин хүдэлмэрилгэшэдэй дунда зэргын салинтай ади байха;
25) Россин Совет Федеративна Социалис Республикын Президент Б. Н. Ельцин.

МГОН ДАРУУ СЭДЬХЭЛТЭЙ ЯБАЯЛ

бариха ябаха гуйлгатайгаар би Будда Шэгэмүүнин агуухэ һургаалы дагаха шабинь байһан туладаа Та бүгэдэндэ ханданаб.
Россида буддын шажанай гүрэнэй эрхэтэй болгодоһоор 250 жэлэй ойдо зориулагданан бүхи хэмжээ ябуулануудта — Буряадай ССР-эй 25 жэлэй ойн нэрэмжэтэ стадион дээрэ, республикнай дасангуудта, конференцинууд болон выставкэнуудтэ — нитын гурим, журам найнаар сахиха байхат гэжэ би таандаа найданаб.
Мүнхэ ЦЫБИКОВ, бандида-хамба лама.

Тэжээл бэлэдхэл гэ—91

Бадмажал Хубусгеевич Чойдоной толгойлодог малшадый бригада жэл бүри үбөөе бөөндө хурхана абадаг юм. Тэдээр үнэдэни тугалуудтайн байлгама харууһалда гүүртэдэ акалладаг. Үбэе хураалгын хилхэдэ, бригадын зарим гшүүд бригадиртайа хамта тэжээл бэлэдхэдэ. Тэрэһаа тэдэртэ сохозойн механизаторнууд туһалдаг.

ӨӨНЭДЫНГӨӨ ХҮСӨӨР

Тэдэртэ бүхүдө 270 гектар сабышлан даалгандай. Үбэл, зунгуй энэ сабышлан дээрэ хүдэлмэри хэгдэдэ. Луговодоор Игорь Батуев хүдэлдэг байна. Энэһе жэлдэ эртэ хабарһаа эхилжэ үтөгүүлгэ оруулагдаа, сабышлан ханаабуудаар хоёр дахин үнэлэгдэе. Ионь һарада хура бороогуй, хуурай байгааше һанаа, үнэлэгдан газарай ногоон һайнаар гаража, ургасан һөндөндөнийхоо һайн. Гэбэһе ногоогоо сабышаа эхилжэ гэгэдэнь, һүүлэй үедэ таһалгаргагуй бороо ороно.
Энэнтэй дашарамдуулан, үсөө нэгэ юмкэ хэлэхэ хэрэгтэй. Юбэ гэгэдэ энэтон шухала болонхой. Байгалида хайшаа хэрэгээр хандаһанай үр дүн мүнөө гаража байна гэдэ энэхэи зон тоолодог. Ушарнын гэгэдэ, Хүшгэгэрэй нуруундыне, намагудыне хатаһанай удаа урдан сабышлан байһан газар мүнөө намалгажа, юугээрше оронхо аргагүй байна. Ехэ газар ожорон болошоо. Чойроной сабышлангай аяар 90 гектар газары хэрэглэггэхэ гаргагдаа. Бригадирэй хэлэлгэнэй ёһоор, урдан энэ сабышлан гандаха гэһе мэдэгдэгуй, байн ургасан үгэдэг байгаа. Энэхэи газарай гектар бүриһөө 20—25 центнер үбнэн абадаг байгаа.

ОН ТОЙРОНХИЁО ХАМГААЛЖА...

доо түрэлэй заһаһад РСФСР-эй Улаан дэбэртэ оруулагдаа. Заһаһанай нөөс хорооһогуй зорилготойгоор жэл бүри заһаа олзборилгон эхэ хэмжээ хизээрлагдаа, промышленна аргаар заһаа баригшадта энэһе хаалта болонгой. Тэдээр заһаа бариха түсбөө жэл бүри үнүүлэн шахуу дүүргэнэ Ёшуу. Эндэ имэ тоонууды харууһан, һонин байгаа. Табан жэлэй туршадэ омолон олзборилго (мянган центнерээр).

Table with 2 columns: Year (1931-1936, 1936-1940, 1941-1945, 1946-1950, 1951-1955, 1956-1960, 1961-1965, 1966-1970, 1971-1975, 1976-1980, 1981-1985, 1986-1989) and Value (29.2, 61.9, 66.7, 48.2, 63.4, 44.2, 34.5, 9.9, 6.1, 10.2, 20.5, 24.2)

Үнгэрэжэ жэлдэ 18,9 мянган центнер омолон олзборилгондон байха юм. Байгша ондо энэһе бага бэшэ омолон барихар түсбэлэнхэй.

Гадна Байгал далай, бусад нуур сооромууд, гол, мурэнүүд шадар ажакы эрхилхэдэ, уһан соо ургадаг ургамалуудта, заһаһанай үдэлгэдэ горитой хойхонд ушаруулагдана. Энэһанай хуули бусаар заһаһа олзборилгошодһоо аймшгэтэй хэрэг мүн. Һүүһэй эхэн арбаад жэлэй туршадэ промышленна предпрятинууд, илангааа целлюлозно-саарһанай комбинадуудай Байгалай экосистемэдэ нилээн ехэ хойхонд үзүүлэ. Дээрэ харуулагданан тоонууд энэһе гэгэһилэ бшуу. Имэ шалгаануудһаа болонго, 1970 онуудай эхээр омолон олзборилго хориулагданан байна. Тингээ эрдэмтэй ёһоор олонтын нөөс тодорхойлхын тула 5 жэл хэрэгтэй болоо һэн.

Заһаһанай турьһе хаядаг олон гол горхонууд бузарлагдана, омолон тишээр орохо болонхой. Тинн заһаһа үсхэбрилдэг 3 заводто омолон турьһе абана, үсхэбрилдэгжэ эхилэ бэлэй. Промышленна предпрятинуудай, илангааа целлюлозно-саарһанай комбинадуудай Байгал далай эхээр бузарлаһанһаа боложо, үлэ сэрбэлдэг багахан амитэд эрид үсөөрө. Һүүһэй жолнуудтэ олонтын эрилтээр Байгал далай хамгаалха талаар хэмжээнууд абтажа эхилэ. Тинн бага бэшэ хүдэлмэри хөгдэжэ байна. Промышленна предпрятинуудта үлэ сэрбэлгын шэнэ түхээрлэгнүүд Беригдана. Далай шадар орошон предпрятинууд экологическэ паспорт зохиёно. Энэ паспорт соо тус предпрятэй хэр зэргээр оршон тойронхой байгаали бузарлаһаг гэгдэ хуу бэшэтэй байха ёһотой. Мүнөөһэй онол органидуудар Байгалай экосистемэ һэрэгэһын аргагүй байна. Дүүрэн хэмжээн соён һэрэгэһын тула Байгал тухай хуули, нилээн ехэ капитална һомололо хэрэгтэй. Ингээ энэ асуудалыне комплексноор шиндэхэгуй һаа, Байгал далай, нуур сооромуудтэ, гол мурэнүүдтэ амидардаг заһаһад үсөөн боложо, эсэсэй эсэстэ үгы болохо жэлэһэтэй.

Д. КАВАНОВ, «Байкалрибвод» управлений ахамад ихтиолог.

ХАХАД ЖЭЛЭЙ ДҮНГҮҮД ХАЙШААБ?

Хэжэгын районуудай ажакы-Эдээрэй тоодо Баунтын, Ахын, Хяргын, Түхэнэй районууд, Хурбын ОПХ оролоно. Республикын хүдөөгэй бугасаа соо дүн хамта 133,321 мянган үндээн суглуулагдаа гэгдэ гү, ал жэлэй түсбэ 46 процент бэлүүлэгдэ. Эһонь үнгэрһэн жэлэйхнээ 23.170 мянган үндэгөөр мүн л бага боложо гэгдэ. Мухар-Шабэрэй, Хорин районуудай колхоз, совхозууд үндэжэ суглуулаха жэлэйгээ даабари хөдөлгөдө, хэдэ дүүргэһегүй һаа, Байгша ондо һөндөндөнийхидэ орходо энэ зүйлэй продукци абалгажа 21—74 процентээр дээшлүүлжэ шадба. Жэлэй туршадэ таһаа бүриһөө 240 үндэжэй абтажа байһал, мүнөө 110 үндэжэн гэгдэ. Энэһе һөндөндөнийхоо баһал бага болоно. Колхоз, совхозууд, ажакынууд хоорондын предпрятинууд, ОПХ-нууд үмсэдэ, ху...

СССР-эй Верховно Советэй сесты

ТЕМЭНЬ—СОЮЗНА ХЭЛСЭЭН

Июлин 11-дэ СССР-эй Верховно Советэй сессингэ эсэсэдэни дээрэ Союзна хэлсээний проект зүбшэн хэлсэгдэбэ. СССР-эй Президент М. С. Горбачев, вице-президент Г. И. Янаев, оройн правительствын гшүүд тэрээндэ хабаадаа. Хэлсээний проектын зүбшэн хэлсэжэ эхилхын урда А. И. Лукьянэс үгэ хэлэхэдэ, тус документтэ манай гүрэнэй эрээдэй эхэтэ дүлдүдаха гэжэ онсоһон зааба.

СССР-эй Верховно Советэй Национальностинудай Советэй Түрүүлгэшэ Р. Н. Нишанов проект тухай эхилхэд хээ. Тус документтэ бэлдэхэ хүдэлмэри жэлдэ үлүү үргэлжлэнэ, оройн ба республиканыудай парламентария бодомжо зүбшэн элрим сэгдэнэ, оройн Арадай депутатуудай сьездээр һайшаадаһан байгаа гэжэ тэрэ һауулаба. Республиканыудай ба СССР-эй Верховно Советэй эдэхитэй хабаадалгатайгаар дохондоо мунгэ гэгдэ тэрэ онсоһон зааба. Эдэ гол бодолууд тухай хэлэхэ зуураа, манай гүрэнэй газар далай бүри бүтэ, зандаһ үлөөжэ, республиканыудай гүрэнэй бүри эрхэтэ байла тухай, манай орондо ажаһуудад аравуудай эрхэ тухай хэлэгдэн гэжэ Национальностинудай палатын түрүүлгэшэ тэмдэглэбэ.

ПРЕЗИДЕНТ БАЯР ХҮРГЭНЭ

хунгуулин кампанида эдэбхитэйгээр хабаадаһан манай республикын элдэб захуулануудта ажаһуудат Россин олон тоото эрхэтэдэ үнэ зүрхэнэй баяр баясхалан хүргэнэб. Россин Федерациин түрүүлгэшэ Президентин хунгаа хунгалтада илалта туйлаһантайкиин дашарамдуулан минин нэрээр халуун амаршалганууды эльгээһэн нотаг оройнгоо хунгуудтэ, союзна республиканыудай, гадаадын гүрэнүүдэй эрхэтэдэ, гүрэнэй ба политическэ, нитын ажал ябуулаһад хандажа, баяр баясхалан хүргэнэб. Б. ЕЛЬЦИН.

РСФСР-эй Арадай депутатуудай сьезд

ТУРҮҮЛЭГШЭ ҺУНГАГАДАХА ГҮ?

Июлин 11-дэ Кремлин Ехэ ордон соо Россин Арадай депутатуудай сьезд РСФСР-эй Верховно Советэй Түрүүлгэшэ туйлаһаа кандидататурануудай спикоттэ Н. М. Аржанников, С. Н. Бабурин, В. П. Луккин, В. Н. Степанов, Р. И. Хасбулатов, С. М. Шахрай гэгшэд оруулагдаа һэн.

Сьездын заседанине нэрээ зуураа, тэрэнэй түүхэтэ удха шанартай байһанине РСФСР-эй Верховно Советэй Түрүүлгэшэ Нэгдэхэи оролгохо Р. И. Хасбулатов онсоһон тэмдэглэбэ. Газарай реформо, финансова ба банковска системэ шэнээр эмхидхэхэ тухай, мүн бусад хуулинууды РСФСР-эй Арадай депутатуудай сьездын баталан абалан тухай тэрэ һауулаба. Союзна гүрэнэй, Россин Федерациин нэгэн бүхли байлгыне хангаха Союзна хэлсэ баталха (РосТАСС).

ХҮДӨӨ АЖАХЫН

байһан дутуу дунданууд шиндэхэдэги асуудалууд саг дөрөндө шиндэхын ту тодорхой хэмжээнууды аб ха, зунай бэлээрһин үебэ з бөөр хэрэглэн, хямда сэнт продукци үйлдэбрилхын, тэрэндэ худалданһын түлөө орс дохо, абалан түр тэрээгэ га за хөрөлгөгөөр түлүүр шэжигурьһын нэмэхэ, ае малайнгаа тоо толгойһын ол шоруулаха үлгэтэй гэгдэ. Ке хоа, совхозуудай, предпрятинуудай, ОПХ-нуудай хүтэ бэрэгшэдэ, мэргэжлэдэ зорюдан малшадта һаадаг гөөр хүдэлжэ һайн эрхэ бэ дөл байгуулаха, тэдэнэ эд хоолой зүйлнүүдээр, хэрэгт шухала хунараар хангаха, үхэ шадөө, адуушадда, һаалшад, хоншонодо, шубушадда з луун анхаралаар хүрээлжэ өй тоо ха юм. Хэрбээ хоёр тэ һэй имээр оролдолгын гэг гэгдэдэл, мал ажал эрхилгэ гэгдэ горитой амжалтанууд тэ лагдаха байгаа гэжэ һанам. [Редакциин социальн-экономическэ таһаг]

Соведүүдэй ажабайдал

АЖАЛШАДАЙ БЭШЭГҮҮД, ГОМДОЛНУУД...

Арадай депутадуудай нотагай Соведүүдэй худалдари...

Жэсээлхэдэ, ажалшадай бэшэгүүд, гомдолнууд...

Предприятинуудай муугаар худалд тухай бэшэгүүд...

РФСР-эй арадай депутадуудай табатахи (ээлжээтэ бэс) сьездын нүүлээр...

Кабанский районий ажабайдалыг селсовхозо, Бабушкин хотын городский Соведүүдтэ...

Селэнгын, Каменская поселково, Посольско, Колесовско селскы Соведүүдтэ...

Нотагай Соведүүдтэ мүнөө бүхэ үлөөллэг үгтэнэй гэжэ ханахар байдаг...

Нутаг үедэ эрхэтэдэй бэсэдэг бэшэгүүдэй уда ханахар хубиланхай...

Кабанский районий Совет ажилшад бэшэгүүд ба гомдолнуудыг хаража үзэхэ талаар...

1990 ондоо арадай депутадуудай нотагай Соведүүдтэ...

1990 ондоо арадай депутадуудай нотагай Соведүүдтэ...

Оболой үйлдэрин «Тудан» нэгдэлэй бүридлөө байгша онго эхиндэ...

Байгша онго эхиндэ фабрикын коллектив ноест түүхэй эд хэрэгтэн худалдоо...

Байгша онго эхиндэ фабрикын коллектив ноест түүхэй эд хэрэгтэн худалдоо...

Углөөдэр—Загаһашанай үдэр

АЛДАРТА БАЙГАЛАЙ АРЮУН ДОЛГИН СООГУУР...

Улаан туг намилзуулан томо катер нэлэ зургадан зурга мэтээр хоолойгоо тэбхээ гөвөр харахаар байгшарай...

хүдэлжэ ажилбэб. Намһаа урид Иван Андреевич Суворов бригадирар 32 жил соо талгаларгай ажиллаа...

хэзэ 450 гектар газартай юм. Тэндэ орооно тарва, зөлбөк болон хартаа тарвадг. Тимгэжэ колхознойгоо загаһашанай ветеран мүнөө намда тухалалса...

«Бидэ газетин корреспондентүүдбид тэбхэ, «Харин гүрэнэй гүтэ али манай газетануудай гүтэ гэнэ асуудал урдаһамнай табига...

Далай дээрэ загаһа олзоборилдог бригадын бригадир Анатолий Григорьевич Столбовский худар гараа харбайха зуураа...

Улаан туг намилзуулан томо катер нэлэ зургадан зурга мэтээр хоолойгоо тэбхээ гөвөр харахаар байгшарай...

«Бидэ газетин корреспондентүүдбид тэбхэ, «Харин гүрэнэй гүтэ али манай газетануудай гүтэ гэнэ асуудал урдаһамнай табига...

Далай дээрэ загаһа олзоборилдог бригадын бригадир Анатолий Григорьевич Столбовский худар гараа харбайха зуураа...

Улаан туг намилзуулан томо катер нэлэ зургадан зурга мэтээр хоолойгоо тэбхээ гөвөр харахаар байгшарай...

«Бидэ газетин корреспондентүүдбид тэбхэ, «Харин гүрэнэй гүтэ али манай газетануудай гүтэ гэнэ асуудал урдаһамнай табига...

Далай дээрэ загаһа олзоборилдог бригадын бригадир Анатолий Григорьевич Столбовский худар гараа харбайха зуураа...

Улаан туг намилзуулан томо катер нэлэ зургадан зурга мэтээр хоолойгоо тэбхээ гөвөр харахаар байгшарай...

Дэлгүүрэй оршондо

«...ҮНДЭР СЭНГҮҮД ҮНЭХӨӨР БУУРАХАЛ»

Улаан-Удын колхозно дэлгүүртэ гүрэнэй сэнгүүдээр продукци худалдагдахаа болнинхой. Горкоопторг, горподоовшторг бүхидөө хэлсээтэ сэнгүүдэ...

— Ажалнай тэрэ зангараа ааб даа. Эндэ наймаалагдахад аятай байдал байгуулаха гэжэ үздэ...

Шэнэ юумэн гэхэдэ, дэлгүүрэйндэй дэргэдэ «Дэлгүүр» гэнэ бага предприти энэ жэлэй хээр байгуулагдаа...

Корр.: Дэлгүүрэй харилсаануудай бүрин эрхэдэ орохо бүри дэлгүүрэй коллектив ажаллагша олол аргануудыг хубингаха гү!

Корр.: Хүршэ Эрхүүдэ мяхан 10—15 тухэртэй гэжэ дуулаа...

Улаан туг намилзуулан томо катер нэлэ зургадан зурга мэтээр хоолойгоо тэбхээ гөвөр харахаар байгшарай...

Улаан туг намилзуулан томо катер нэлэ зургадан зурга мэтээр хоолойгоо тэбхээ гөвөр харахаар байгшарай...

НИГЭЖЭ ШИИДХЭДЭГ ЮМ ГҮ?

Эдэ хоолой дутамг болоодо, Башкирин зон саад ургуулаха гэжэ оролодог болоо...

Тэдэ саад, оговор ургуулаха дуратайшуудаа хуево ажахын үйлдэбэридэ хэрэгжэ болохогуй муу газарнуудыг үздэг ушар ёно эндэ заналтаа...

Улаан туг намилзуулан томо катер нэлэ зургадан зурга мэтээр хоолойгоо тэбхээ гөвөр харахаар байгшарай...

Улаан туг намилзуулан томо катер нэлэ зургадан зурга мэтээр хоолойгоо тэбхээ гөвөр харахаар байгшарай...

Улаан туг намилзуулан томо катер нэлэ зургадан зурга мэтээр хоолойгоо тэбхээ гөвөр харахаар байгшарай...

Улаан туг намилзуулан томо катер нэлэ зургадан зурга мэтээр хоолойгоо тэбхээ гөвөр харахаар байгшарай...

УРГАСА-91

СЭРЭГШЭД — РОССИН ТАРШАДАТА

СССР-эй Министруудай кабинетад тогтоолтой болон ЦСР-эй оборонин министрэй захиралтай тараалуулан, хүдөөгэй ажалшад тухай ургасга хуряахадан тухайнхы тула автотомбильна батальонууд полинуудта гаржа эвхэлээ...

Улаан туг намилзуулан томо катер нэлэ зургадан зурга мэтээр хоолойгоо тэбхээ гөвөр харахаар байгшарай...

Улаан туг намилзуулан томо катер нэлэ зургадан зурга мэтээр хоолойгоо тэбхээ гөвөр харахаар байгшарай...

Улаан туг намилзуулан томо катер нэлэ зургадан зурга мэтээр хоолойгоо тэбхээ гөвөр харахаар байгшарай...

Улаан туг намилзуулан томо катер нэлэ зургадан зурга мэтээр хоолойгоо тэбхээ гөвөр харахаар байгшарай...

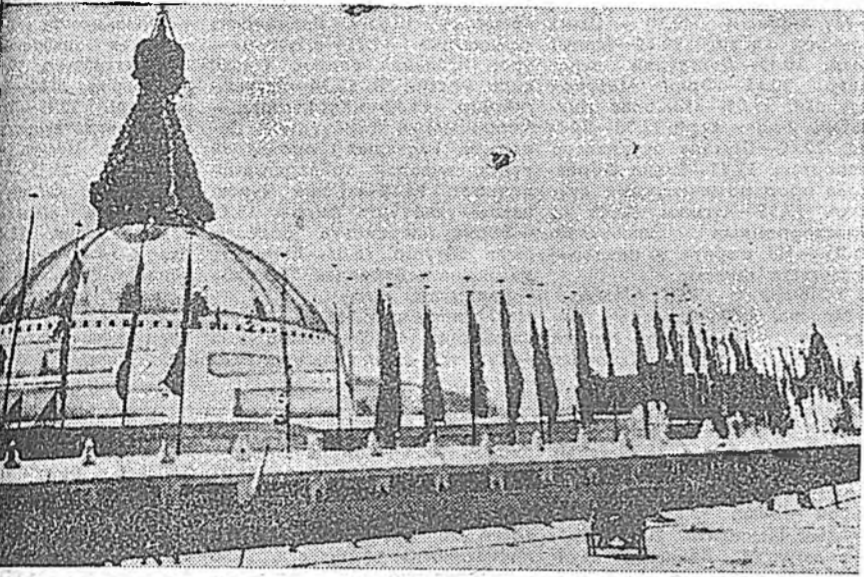
Vertical text on the far right edge of the page, partially cut off.

УТЭН
ТУЛ

ТОЛМИ

Буряад орондо буддын шажанай гүрэнэй эрхэтэй болгогдоһоор 250 жэлэй ойдо

АЛДАР СОЛОТО БАЛБЫН ОРОН

дэжэ, баруун жажууһаан Бурхан багша түржэ, бин болоһоор эршэтэй солбоһоор долоо алхажа, газар тэнгэрин доһолтор оог хашхара табина. Алхажа бүхэндэнь ариуун нангин Бадма сэсэг мундэлжэ, тэнгэрин бурхад барандаа хүжинжэ, хурылажа байгаа бэлэ...

эдир залуу эхэнэр бурхан нэгтэ газарта бууба. Хаан тэрэниэ харамсаараа хайшаажа, тэбэрхи дуранинь хүрөөд, ингай ябадал боложо, тэдэ хоёр жаргаба. Тэрэ сагнаа хэдыдэшэ эдир залуу багсаган зандаа хаанай урда ержэ байхаб гэжэ эхэнэр бурхан үгээс үгөө һэн гэдэг...

хууриһаа абаад, ганжар хүрээр арбан гурбан хубоо табсангуудаар субарга хүрээлгэдэй. Энэ арбан гурбан табсан кирваанда хүргэжэ ориганса замэй арбан гурбан шэти харуулан юм ха. Эдэ табсангуудынь бронзорой хэгдэжэ, дээрхэнь алта шарууланхай. Хурса шобхорой ганжарынь энэ дэлхэй замбуунтай холбоһон удхатай гэһэн тайлбар бини.

Эхэ субаргыё тойроод, 12 бага субарга табатай. Джарунхашорой шүндэ (бэрдэ) Буда бурханай тон эжэл адилхон 80 дүрээ хэгдэнхэй. Дэргэдэнь оршодог Түбэдэй буддын шажанай 11 дасан соһоо буряадуудай шүтэдэг Галууна шүтэлэй гансахан лэ дасан бини. Тэрэниэ Убэр-Монгол мэдэжэ лама Гурудава баруулаад, табяад онуудта Далай ламатай үгөөс һэн. Джарунхашорой субаргыё тойроод, 3-4 дахбар шулуун гэрнүүд дута дүтэ табатай. Хоорондуурь—дунда зуун жэлүүдэй тухэлэй наринхан үйлсэрдэ. Гэрнүүдэй доодо дахбарта эрхи, наһата, шүрү һубһа мэтэжэ эхилээд, элдэб эжэжэ зүйлүүдэнь, шудхамал, дэлгэмэл бурхануудыё наймаалаг дэлгүүрүүд олон. Бүлэг бүлэгөөр тохдогдоһон хүрдэнүүд ханжинна, жэнгирнэ, дарсагууд, бадан, жалсанууд хоорондуурь үлгөөтэй намилзана.

Саашан Н. Д. Болхосова Катмандауэй, тэрэниэ оршондохихи түбэд шүтэлэй дасангуудай абаһана дурсажэ, слайднуудыё харуулаа, Балбын орондоо улам хүгжэжэ байгаа ламын шажан, харин оронуудтай энэ дасангуудай тогтоһон үргэн харилсаанууд тухай хөөрнүүн байна.

Н. БАДМАРИНИНОВ. ЗУРАГ ДЭЭРЭ: Катмандау шадарай Джарунхашорой субарга.

Непалай археологийн хэлтэсэй мэргэжилтэ С. Р. Сакьягай слайдһа Д. Алтаё буулгаба.

ДАЛАЙ ЛАМЫН МАГТААЛ

Оройн шэмэг адислаа! Зонховын Одон доро мундэлһэн Далай лама багшамнай Дахин ерөн морилбо. Боди сагаан сэдхээлэй Бодол мандаа тухөөһөн Зургаан алтан үзэгэй Зүрхэн тарниар адислаа,— Арьяа-Баала Ум-маа-ни ба-дме хум, Арьяа-Баала Ум-маа-ни ба-дме хум, Арьяа-Баала Ум-маа-ни ба-дме хум! Оройн мэргэн ухаанай Орёл гэгээн алдартай, Үлгэн түби дэлхэйдэ Үлзы хутаг үршөөһөн, Сэдхэл нанал ариусхан, Сэсэн номнол айллаһан Дорой харгы сэхэлдэг Далай ламатаа мургэеи! Арьяа-Баала Ум-маа-ни ба-дме хум, Арьяа-Баала Ум-маа-ни ба-дме хум, Арьяа-Баала Ум-маа-ни ба-дме хум! Цырендулма ДОНДОЙОЙ.

Шираб-Сэнгэ Бадлуев

ТОЛИЛОГДООГУЙ ШҮЛЭГҮҮДЬЭЭ

Бадлуев Шираб-Сэнгэ Бадлуевин Шэтын областини Агын Буряадэй автономити округой Зугаалай нотогта 1924 ондо түрэнһэн юм. 1937

ондо районийгоо хурагшад дунда үнэргэгдһэн уран зохолой конкурсодо илажа, А. С. Пушкинай стипендиатай үндэр нэрэ ээрэгдэ хүрөө һэн. Эсэгэ ороноо хамгаалгын Агууһа дайнда хабадһан байна. Түрүүшүн ном «Жаргалтай хүн» гэжэ нэрэстэйгээр 1960 ондо хэблэгдэ. Улдаахи жэлүүдэнь «Сэбэр басагай», «Түрэн үдэр», «Сагаан тала», «Жаргалтай даа, Сэдэллама» гэжэ нэрэстэй повестнуудынь номууд гарга һэн.

Уран зохолошин бүтэһэн эгээд эхэ эхэтэнь хэблэ, «Хүнэй шарай», «Түрэн үдэр» гэгээн романуудынь болно. 1980 ондо «Саад дүрөө» гэгэ нэрэстэй шог ёто, расказуудынь суглуулбары гарган байна.

Шираб-Сэнгэ Бадлуев — СССР-эй Уран зохолошодой холбоной гашуун байгаа. Хүндөөр үбэлжэ, 1985 ондо наһа барһан юм.

Хүнэй наһан

Наһан бодол, наһагаар наһа жэлээ залгаа наһа, Хүсэл хэрэгүүд бүтэдэа Хүсэлдэхэл даа ульгамаар. Хорон сэдхээ, хараалаар Хоног үдэрөө бараа наһа, Хүнэй наһан богини вад. Хүрэхгүйл даа шамалдаа. Гасалтай байгааһа наһа, Ганса наһаа сэгнш даа, Хойтын түрэлэй үгш наһа, Мүнхэ болохы хүрш даа. Хэрэг, ажал, солороо Хэтын харгы олоо наһа, Хүнэй наһан богини наһа, Хүрэдэг юм даа жаргалдаа.

Үншэн ганса

Ургэн талада гансаараа Үншэн хайлаһан хайртай. Үйлан, хайлан, гасалаһа наһа Урган хайлан гайхалтай, Шанга наранай хайраһа наһа,

Хайлаһан

Шарлан хатахад ундаггүй, Мүндэр хайлхайнэй займаһа наһа, Мүшэр шэлбэһэй айдэггүй. Наран, наһан, сахилгаанууд Найман зүгһөөн дайранхай, Нарай багһаа хатуузаад, Найман дохиы мартанхай. Ургэн талада гансаараа Үндэр хайлаһан жаргалтай. Хүшэр тэмсэл гаталаһа наһа, Хүдэр томонь гайхалтай.

Наран тухай дуун

Найман зүгтэ туараад, Наран мандаан гарал даа! Наһай урин элшээрээ

Наран дайды үлгидоол. Баян шадал тэнхээдэ. Баран ултын тухоогод. Халагдугуй тэрэндэ. Хадэ тэрэлдэ унал даа. Нһан, хуби заандаа. Найдамтай унал даа, Наран баһал энөөһэр Дахин мандаан жаргал да

Гайхан

Һэроюн манан хүнжлөө нхээд, эртэ үлгөөрүр Байгал-баабай шэртэжэ. Байдаг лэ даа эхэржэ. Буряад ороноо гайхана Бултанай жаргал магтана

Номгон тал

Һарын толон хүнжлөө наһаа юм гү талоний, наһаи һэбһээн оройдоо Хүдэлнэгүй... гайхалтай Халуун наран үдэртоо Дүрава мэдэн хатуузаад, Жаргалтай хөрдөөдөг Жэнгирнэгүй... жин бала Шэлын номгон норган Шэтын ээргэ томбо ба Залитай үлгэһэн аад, Задархагуйн һөгжэтэй, Шэмсэтэйхэн тала дай, Тэршээ аялга тэрэл ба Тэмсэтэйхэн юртэмсын Шэрүүн хөһөн хэбэртэй, Уран зохолошин хүй Б. Ш. БАДЛУЕВ толилууб.

ГАНСАХАН БАЯРАЙ ГАСАЛАН

Дүрбэтэйхан хубүүхэн тухай хөөрхэһөө урид тэрэниэ эхэ, эсгэ тухай хэдэн үгэ хэлээ наам, таарамжатай бэш түү! Сергей Номтозич Жамбалов сэмбын фабрикинь ахмад инженер, сондо уран наһайгаар хандадаг, ябаһан лэ газартаа шог энээдэ гаргажа, үбгэд, хүгшээдэ, бэсгэд, бээрээдүүдэ, багашуулыё... хамаагүй бултынь багсуулажа шарздаг юм лэ. Намганинь, Маргарита Нимбуевна—баһал зулгуу зулуур эхэнэр, Геологуудай захиргаанай лабораторидо ажалладаг инженер, шарайгаар угаа сэбэрхэн, аэзри зангаар айкабтар зонид. Тобшоор хэлэхэдэ, арбаад жэлдэ күрш бууһан айл булууд Жамбаловтаниё ёһотой болбосон болоһон, ямарыё өө-моогой гэжэ сэхэ хэлээ. —Хараалдаа юм аабза, юундэ уйлаа хумши, бол! —Тээд би ямар амтан лонобити—гээд лэ, дэбтэ байжа, нилээд удаан шашһон лэ. Ш.С. БАДЛУЕВ [Уран зохолошин хубүүү то БАДЛУЕВ толилууб.]

ТҮҮХЭДЭ ОРОҮОН СОНҢООЛ ДАСАН

оронхой экономико, политикын түбэтэй шаруун сагта зон гэжээдэ, жингээ болон элигсэг, хулинга эртэ урдаһа баримталжа яба то зашвал, бурхан шажанда сэдхээдэ, ла табидга болонхой. ой гүрэнэй Үндэһэн хуулин ёһоор шажанда шүтээ хүн шүтэжэ, үгы м бэйха ёһотой ха юм даа. 1930-аад үөр энэ хуули зүршэгдэжэ, нам зашвал зүгһөө тон буруу ябадалай наһа боложо, ламанарыё шорон эдэ абуулажа, тэрэ үедэ эрдэм ном, урлагтын гол гуламта байһан дасан, тануудыё хандаргажа, манай буряад элэй амидарал, оюун ухаанай ажаллаа маша ехэ хохидол үзүүлэгдһэн. Эртэ урдын урган хүгжэжэ байһан айнаш, соёл урлаг гэхэ мэтэн үндэһэл, боһотомошныё ехэ хохидол үлгэһэн мэдэжэ. иһи һүлэй хубилган шэнэхэлгын жэлэ нам засагай зүгһөө шажанай асуудыё урданайһаа ондоогоор, хууруудыё шиндэдэг болоһоной ашаар, ад оронхой дасан дугануудай элэни шээр баригдажа байна. Унһан намар Тамчынь дасан нэгдэжэ найлагдаа. Сэлэгтэ талын буряадууд тоо табалдажа, баар багсалһан болоһон хая Джарунхашорой ехэ субар-Сергидэжа һуури лама Римбуушын алагтайгаар арминлагдажа, Хори, нэг, яруунаарид баһал олоороо сугда Гаана, Эдэд, Түхэн болон бусад гугуудаар дасан дугантай болгодожо, гүтшүүн баяртай, наһа сэдхэл хай байна. ит зундаа буддын шажанай Россин гүдэ хуулин ёһоор мэдэргэдһэнһээ 250 жэл боложо байна. Буряад доо болоһон энэ маша ехэ уда шадтай үйлэ ябадал Сонгоол дасантай нягтолоотой. Юундэ гээдэ, 1741 ондо голһоо 150 түбэд, монгол ламанар заһе, Сэлэгтэ, хоринхидтой нилээжэ, иһи хан Елизавета Петровнагай зарлигаар Эргэ-Буургад байһан Сонгоол дасанга Хягтын аймагай Хилганга нотогта гэгжэ табһан байна. Ерэн 150 ламанар олоо тооо болгодожо, албан тулба табалдажа сүлөөлэгдһэн гэжэ Түгэл-Тобовой болон Дамби-Жалсан Лом-Широной түүхэ бэшгүүд соо тэмдэгдһэн байна. Сонгоол дасан тэрэ үедэ буряад оройной зүйлээ түрүүшын ламын шажантай түб болһон байна. Анха түрүүшын Сонгоол дасан бэйла лама Түбэдһөө ерэн тангад гой сорго-лама Агаван Пунцэг байһан гэгдэнэ. Энэ хүн Сонгоол дасан байгуулхэртэ маша ехэ хубитаа оруулан хушээтэй. Оройд аяншалгажа, эрдэмтэн П. С. Палевский 1772 ондо Сонгоол болон Тамчынь дасануудаар ябажа ошоод, Сонгоол дасане ехэнхин ород дорхашуул Агаван гэгжэ үлгээгэй заабаряар түбэд түхэл маягай ашаар арилгатай, дуган хиндүүдэнь алтанхай жижигаруудтайгаар бүтээгдһэн юм. Тамчынь дасантэй жэшбэл, барилга, архитектурын талаар аллар томшоё, үлүү һайн гэгдһэн байһондог. Агаван Пунцэг хамбын наһа бараһанһаа гойшо Дамби-Даржаа Залев хамба-лама боло. Манай нотогтай наһатайшуул зааа-хамба гэжэ наһа болотор дурдажа байдаг һэн.

1908—1912 оной үеэр модоор баригдаһан дасанайнгаа голцогчин дуганиё хирлигээр бариха гэжэ шиндээд, зарим жэлдэ Сүхэ голы урлэхэдэ, дасанай байра хүртээр үнэй гарадг урһаһа, ондоо тэрэниэ нүүлгэхэ хэрэг гараба. Нотогтай нагууртан эрхэ баригшад шийдхээрээр Хилгантын өсөрһоо урагшаа 12—13 модон зайтай Хүмэй уулын үбэртэ нүүжэ табиха болоо.

Тэрэ газарай шэлэгдһэнһэн баһал нэгэ ушартай. Юуб гэхэдэ, Хүмэн-Хаач уула гэжэ манай сонгоол угсаатай нотогтайдай ехээр тахижа, шүтэжэ байһан уула гэжэ. Би баһаһаа хойшо нотогтайнгаа үбгэд, хүгшээдэй Хүмэн-Хандаа ходоодо мургэжэ, эальбаржа бэйхыё хэрэгшэ мангэжэ. Хүмэн-Хандаа манай нотогтайдай мангэжэ нотогһаа холо хари газарта ябаһад, ходо эальбаржа, тахидга, шүтэдэг, уула тухайгаа дуулажашыё ябадаг. Жэшээни, нэгэ нимэ дуун наһандамин байна: Үндэр ехэ Хүмэн-Хангаймин Үргэжэ байгаа болобуу даа, Үбгэи буурал аба, эжимини Үгилжэшыё байгаа болобуу даа. Сантай ехэ Хүмэн-Хангаймин, Сажижашыё байгаа болобуу даа, Сагаан буурал аба, эжимини Санжашыё байгаа болобуу даа...

XVIII зуун жэлэй һүүл багаар ламанар болон дасан дуганууд манай буряад орондо олошоржо эхилээ. 1741 ондо 150-яад ламанар байһанаа, 1891 ондо 15 мянга гаран болон, дасан дугануудыё хожомоо 30—40 болоһон гэгсэдэг гээдэ. Зэсгэ-лама Галсан Гомбоовой архив соо сонгоол дасантай нэгэ доро 1741 ондо Тамчынь дасан мундэлһэн гэгдэнэ. Тингээд тэрэ хоёр дасанай хоорондо 50 гаран жэлэй туршада нэгэнинь боложо, хамбын дасан гэгсэдэг болоһон юм.

Мүнөө Сонгоол дасанай байһан һуурин урдаһана Мөөрөөшэ тосхон доро газарта, голы эрөөр байрлажа байһанаа нүүжэ, совхосой түб болоһонхй. Июль һарада 30-аад оной үеэр хандаргажа бутаргагдһан Сонгоол дасанай захда бегалхан мургэлэй байһан бүтэжэ орманайлагдажа байна. Хягтынхид, Сэлэгин урда талынхид, мангэжэ сонгоол угсаатан, саамадаа эдэхэ дэһээлтэй байгаа наһа, хушан Сонгоол дасанайнгаа һуури ариуджажа, шэнээр дасан бүтээжэ наһатай юм. Үшөө нэгэ дурдажа зүйл гэхэдэ, Сонгоол дасанай захда уюул нэгэ мургэлэй гээг бини. Тэрэ хадаа Аранжан, Арьяабаалатай холбоһотой. Мүнөөшө болотор Хори, Хэжэнгэ, Бөшүүр нотогүүдэй наһатай түгээшдэг Аранжан Арьяабаалада мургэхээ ябажа байдаг. Дасан дуганай нэгдэжэ байгаа ябадал хадаа нотог нотогүүдта хибүүд, залуу шуулыё хүүмүүжүүлгэдэ, гурим, журал, зан абари хайжаруула хэрэгүүдтэ һайн нүлөө үзүүлжэ бээ гэжэ найдагдана. Ринчин ЦЫДЕНДАМБАЕВ, СССР-эй Зэбсэгтэ Хүсэһүүдэй ба ажалай ветеран.

Арбан дүрбэ дугаар Далай-лама Данзанжамса гэжэһэмнай хэн гэжэ-шэб? — буддын шажанай дээдын зиндаан; — үндэр мэдэстэй, оюун сэдхээлэй баян соёлтой хүн; — үнэн шударгы, урагшаа наһаатай хүн; — Дэлхэйн Нобелевско шангай лауреат... Тэрэниэ хараа бодол, хуби заяан танай һонирхол татана гү?

БУГЫН ЭБЭР (болоһон ушар)

Гушаад гаран жэлэй саанз, Боро хороһоно хойшо морингойгоо һураг дуулаад, морёо бэдэржэ агар Сүмбэр хүрөөд явтарни, хергыһаа холо баша нэгэ томо шубунай бодоно нийдэхэдэнь, халзан терхитай гэгсэ гэжэ таниба. Юундэ эндэһэ нийдэхэ ушартайб гэжэ бодомсоорни, морини наһандам ороод орхибо. Яран нагад саашаа деб гэхэтэй адлы нэгэ шоно оодоого-оодоого гэжэ гэдэггээр херан харан, һөөлжөөрө гүйжэ ошобо. Морини һалаба гэжэ гэмшээр шубунай бодоһон галзэрта хүржэ эрхээдэһи, нилээд олон наһа эбэртэй пүшхэһэн буга хэрбэб. Хэнуудань ошожо шэнхилдэһэн: бэһынь ойро хураогүй, юуниё тонохоодо гэгэи эбэртэй наһарай сараанууд оройной эбэртэйгээ түхэл алдана наршишанхай, гэгсэдэ эбэртэй шүһан һородожо хоршишонхой байба. Бууһан газарынь харахадамни, хада руу һолжоржо хара Улаан-Үдэ, Сергей БАХЛАЕВ.

Ламын шажанай дээдэ зиндгатай үргөөн — арбан гурбан дахбар Будалын ордон. Тус ордон табядагаар Далай-ламын зарлигаар арбан долоодохи зуун жэлдэ баригдажа эхилһэн юм. Будалын ордон Түбэдэй түб һаса хотын алишыё захиһаа харгалдадаг. Эндэ элдэб олон гэшхүүр, коридоруудаар холбогдоһон мянгаад таһагаланууд тоологдодог. Ордон дотор буддын шажанай мундэлжэ дэлгэрһэн тухай, тэрэниэ хургаал, ёһо гуримууд тухай үнэтэ зохёл, номууд хадагалагдадаг байһан гэшээ. Үнэн дээрэа Будалын ордон хадаа хэдэн олон жэлдэ Түбэд оройн гүн ухаанай гуламта, гүнзгы ердэм шудалһан ламанарай тогтодог түб болоһон түүхэтэй.

«Үндэр түрэлтэ Далай-лама» гэгэи гаршатай буряад ба ород хэлэнүүд дээрэ хэблэгдһэн ном арбан дүрбэ дугаар болон урдахи арбын Далай-ламанууд тухай Танда хөөржэ үгэхэ. Россид буддын шажанай гүрэнэй эрхэтэй болоһоор 250 жэлэй ойтой дашарамдуулан, Далай-ламын манай Буряад орондо ерэлэн ушарта зориулагдһан бүхы уулзалганууд дээрэ энэ ном худалдагдана.

